

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد مرودشت
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
(M.A)
رشته : حسابداری

عنوان :

بررسی رابطه مشکلات نمایندگی و حق الزحمه حسابرسی در شرکت-
های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

استاد راهنما:

دکتر جواد مرادی

استاد مشاور:

دکتر هاشم ولی پور

نگارش:

حسن جمشیدی

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم، سرمایه‌های جاودانه زندگی‌ام.

سپاس بیکران پروردگاری را سزاست که تمام موجودات عالم مقید اویند، همه راه او می-
پویند، وصل او می جویند و حمد او می گویند.

بر خود لازم می دانم تا سپاسگزاری خالصانه ام را از استاد ارجمند جناب آقای دکتر جواد مرادی که با
ارائه رهنمودهای عالمانه و دقت نظر خود مرا در به انجام رساندن این تحقیق یاری نموده اند ابراز دارم
و همچنین از استاد گرانقدر، جناب آقای دکتر هاشم ولی پور که صبورانه مرا در انجام این کار یاری
نموده و با ارائه نقطه نظرات ارزنده بر غنای مطلب افزودند سپاسگزاری می نمایم و نیز از اساتید محترم
جناب آقای دکتر قدرت اله طالب نیا و جناب آقای دکتر حمید صالحی که داوری پایان نامه اینجانب را
تقبل نمودند، کمال تشکر و امتنان را دارم.

بررسی رابطه مشکلات نمایندگی و حق الزحمه حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

چکیده

وجود تضاد منافع بین سهامدار و نماینده او (مدیر) موجب نگرانی سهامداران شده است، سهامداران از مدیران توقع افزایش ارزش شرکت را دارند اما ممکن است مدیران از موقعیت خود برای افزایش منافع شخصی خود استفاده کنند. این باعث می‌شود که نمایندگی دچار چالش‌هایی شود و هزینه‌های نمایندگی افزایش یابد. هدف این پژوهش بررسی رابطه مشکلات نمایندگی ناشی از جریان نقد آزاد و حق الزحمه حسابرسی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و یافتن پاسخ این سوال است که آیا جریان نقد آزاد شرکت‌ها عاملی موثر در ایجاد سرمایه‌گذاری‌های نامطلوب که منجر به مسائل نمایندگی می‌شوند، هست یا خیر. جامعه آماری این پژوهش کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بازار بورس اوراق بهادار تهران در فاصله سال‌های ۱۳۸۳ تا انتهای ۱۳۸۹ است. به منظور انجام این تحقیق توصیفی - همبستگی تعداد ۵۶ شرکت نمونه انتخاب شد و اطلاعات آن‌ها از طریق سایت بورس و دیگر نرم‌افزارهای مرتبط جمع‌آوری شد. روش‌های آماری مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده آزمون‌های Z و F است.

نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه‌ها نشان داد میانگین حق الزحمه حسابرسی شرکت‌های با جریان نقد آزاد بالا بیشتر از میانگین حق الزحمه حسابرسی شرکت‌های با جریان نقد آزاد پایین است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان داد که میانگین حق الزحمه حسابرسی شرکت‌هایی با فرصت رشد بالا، کمتر از حق الزحمه حسابرسی شرکت‌هایی با فرصت رشد پایین است. نتیجه آزمون فرضیه سوم نشان داد که حق الزحمه حسابرسی شرکت‌هایی که سطوح بدهی بالاتری دارند، بیشتر است. در نهایت آزمون فرضیه چهارم پژوهش نشان داد که هر چه میزان سود تقسیمی شرکت بیشتر باشد حق الزحمه حسابرسی آن کمتر است. آزمون فرضیه پنجم نشان داد که میانگین حق الزحمه حسابرسی شرکت‌های با ریسک ورشکستگی بالا بیشتر از میانگین حق الزحمه حسابرسی شرکت‌های با ریسک ورشکستگی پایین است.

کلیدواژگان: حسابرسی، حق الزحمه حسابرسی، فرضیه نمایندگی، مشکلات ناشی از نمایندگی، جریان نقد آزاد.

Table of Contents

۱	فصل اول- کلیات تحقیق .....
۲	۱- ۱- مقدمه .....
۴	۱- ۲- بیان مساله .....
۵	۱- ۳- اهداف تحقیق .....
۶	۱- ۴- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق .....
۷	۱- ۵- فرضیه های تحقیق و مبانی نظری فرضیه ها .....
۹	۱- ۶- قلمرو تحقیق .....
۹	۱- ۶- ۱- قلمرو موضوعی .....
۱۰	۱- ۶- ۲- قلمرو زمانی .....
۱۰	۱- ۶- ۳- قلمرو مکانی .....
۱۰	۱- ۷- ۷- تعریف واژه ها و اصطلاحات .....
۱۰	۱- ۷- ۱- حق الزحمه حسابرسی .....
۱۱	۱- ۷- ۲- جریان نقد آزاد .....
۱۱	۱- ۷- ۳- فرصت های رشد .....
۱۲	۱- ۷- ۴- سود تقسیمی .....
۱۲	۱- ۸- ساختار کلی تحقیق .....
۱۴	فصل دوم- مبانی نظری و پیشینه پژوهش .....
۱۵	۲- ۱- مقدمه .....
۱۶	۲- ۲- مبانی نظری تحقیق .....
۱۶	۲- ۲- ۱- جدایی کنترل از مالکیت : مسائل و هزینه های نمایندگی .....
۲۰	۲- ۲- ۲- نظریه منابع مالی داخلی .....
۲۳	۲- ۲- ۳- جریان های نقدی آزاد .....
۲۷	۲- ۲- ۴- روشهای کاهش هزینه های نمایندگی ناشی از جریان نقد آزاد شرکت ها .....
۲۸	۲- ۲- ۵- تقاضا برای خدمات حسابرسی .....
۳۰	۲- ۲- ۶- اهمیت حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی .....

۳۳	۲-۷- اندازه و نوع حسابرس : کیفیت حسابرسی
۳۵	۲-۸- شرایط مالی، جریان نقد آزاد و حق الزحمه حسابرسی
۳۷	۲-۸- پیش بینی ورشکستگی شرکت
۴۰	۲-۳- پیشینه تحقیق
۴۱	۲-۳-۱- تحقیقات خارجی
۴۳	۲-۳-۲- تحقیقات داخلی
۴۵	خلاصه فصل
۴۶	فصل سوم- روش شناسی تحقیق
۴۷	۳-۱- مقدمه
۴۸	۳-۲- فرضیه های تحقیق
۵۰	۳-۳- مدل ها و متغیرهای تحقیق
۵۳	۳-۴- نوع و روش شناسی تحقیق
۵۴	۳-۴-۱- نوع تحقیق
۵۵	۳-۴-۲- روش شناسی تحقیق
۵۶	۳-۵- قلمرو زمانی تحقیق، جامعه و نمونه آماری
۵۶	۳-۵-۱- قلمرو زمانی تحقیق
۵۶	۳-۵-۲- جامعه آماری
۵۶	۳-۵-۳- روش نمونه گیری و حجم نمونه تحقیق
۵۷	۳-۶- روش گردآوری داده ها و اطلاعات
۵۸	۳-۷- روش آماری تجزیه و تحلیل اطلاعات و آزمون فرضیه ها
۵۹	۳-۷-۱- آمار توصیفی
۵۹	۳-۷-۲- آمار استنباطی
۵۹	۳-۷-۲-۱- آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف
۶۱	۳-۷-۲-۳- رگرسیون چند متغیره
۶۲	۳-۷-۲-۴- روش آزمون فرضیه ها
۶۳	۳-۷-۲-۵- تحلیل همبستگی
۶۳	۳-۷-۲-۵-۱- ضریب تعیین
۶۴	۳-۷-۲-۵-۲- ضریب همبستگی

۶۵	..... ۳-۷-۲-۵-۳-آزمون معنادار بودن R
۶۷	..... ۳-۷-۲-۵-۴-آزمون معنادار بودن در الگوی رگرسیون
۶۷	..... ۳-۷-۲-۵-۴-۱-آزمون معنادار بودن معادله رگرسیون
۶۷	..... ۳-۷-۲-۵-۴-۲-آزمون معنادار بودن ضرایب
۶۸	..... ۳-۷-۲-۵-۵-تعیین صحت مدل رگرسیون و بررسی تأثیر مدل ارائه شده
۷۰	..... خلاصه فصل
۷۱	..... فصل چهارم- یافته های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده ها
۷۲	..... ۴-۱- مقدمه
۷۳	..... ۴-۲- آمار توصیفی متغیرهای تحقیق
۷۳	..... ۴-۳- آمار استنباطی
۷۴	..... ۴-۳-۱- آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف
۷۴	..... ۴-۳-۲-آزمون فرضیه ها
۸۹	..... ۴-۳-۳- بررسی اثر متغیرهای کنترل
۹۳	..... ۴-۳-۴- طبقه بندی شرکتها بر اساس جریان نقد آزاد و فرصت رشد
۹۳	..... ۴-۳-۴- آزمون t دو نمونه ای در طبقه پایین جریان نقد آزاد (FG۱-FG۲)
۹۴	..... ۴-۳-۴- آزمون t دو نمونه ای در طبقه بالای جریان نقد آزاد (FG۳-FG۴)
۹۶	..... ۴-۳-۵- مدل رگرسیون چند متغیره برای آزمون فرضیه اول
۱۰۲	..... ۴-۳-۶- مدل رگرسیون چند متغیره برای آزمون فرضیه دوم و سوم و چهارم
۱۰۷	..... ۴-۳-۷- طبقه بندی شرکت ها بر اساس فرصت رشد
۱۰۷	..... ۴-۳-۷- بررسی مدل در شرکت های با رشد پایین
۱۱۰	..... ۴-۳-۷- بررسی مدل در شرکت های با رشد بالا
۱۱۴	..... ۴-۴- خلاصه فصل
۱۱۵	..... فصل پنجم- نتیجه گیری و پیشنهادها
۱۱۶	..... ۵-۱- مقدمه
۱۲۰	..... ۵-۲- نتایج حاصل از پژوهش
۱۲۰	..... ۵-۲-۱- نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول
۱۲۰	..... ۵-۲-۲- نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم
۱۲۰	..... ۵-۲-۳- نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم

۱۲۱	نتایج حاصل از آزمون فرضیه چهارم.....	۴-۲-۵
۱۲۲	نتایج حاصل از آزمون فرضیه پنجم.....	۵-۲-۵
۱۲۳	پیشنهادها.....	۳-۵
۱۲۳	پیشنهادهایی مبتنی بر نتایج تحقیق:	۳-۵
۱۲۳	پیشنهادهایی برای تحقیقات آتی.....	۴-۵
۱۲۴	محدودیت تحقیق.....	۵-۵
۱۲۴	خلاصه فصل.....	
۱۲۵	فهرست منابع.....	
۱۲۵	منابع فارسی:.....	
۱۲۷	منابع خارجی:.....	
۱۳۰	پیوست ها.....	

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

پیدایش انقلاب صنعتی و تداوم آن در اروپا در قرن نوزدهم، شکل‌گیری کارخانه‌های بزرگ و انجام طرح‌های عظیمی چون احداث شبکه‌های سراسری راه‌آهن، این حقیقت را فاش ساخت که به سرمایه‌های مالی کلانی نیاز است. فراهم نمودن چنین سرمایه‌هایی از امکانات مالی یک یا چند سرمایه‌گذار و حتی دولت‌های آن زمان فراتر بود. از سوی دیگر، یک یا چند سرمایه‌گذار نیز آمادگی پذیرش خطر تجاری چنین فعالیت‌های بزرگی را نداشتند. از این رو با بهره‌گیری از دو دستاورد بزرگ و مفید انقلاب صنعتی- یعنی سازماندهی و همکاری، اولین شرکت‌های سهامی شکل گرفت که مسئولیت صاحبان سهام محدود به مبلغ سرمایه‌گذاری آن‌ها بود. این ساختار نوین (شرکت‌های سهامی) راه حل مناسبی برای تامین سرمایه‌های کلان و توزیع مخاطرات تجاری بود (شریعت‌پناهی و نهندی، ۱۳۸۴: ۷۷).

رشد و توسعه شرکت‌های سهامی با گذشت زمان به پدیدار شدن و افزایش قشری از صاحبان سرمایه انجامید که در اداره شرکت‌ها مشارکت مستقیم نداشته و از طریق انتخاب هیات مدیره، امور شرکت را هدایت و بر آن نظارت می‌کنند (شبهانگ و حسن قربان، ۱۳۷۷: ۷).

برای سالیان متمادی در گذشته، اقتصاددانان فرض می‌کردند که تمامی گروه‌های مربوط به یک شرکت سهامی برای یک هدف مشترک فعالیت می‌کنند. اما در ۳۰ سال گذشته موارد بسیاری از تضاد منافع بین گروه‌ها و چگونگی مواجهه شرکت‌ها با این گونه تضادها توسط اقتصاددانان مطرح شده

است (جنسن^۱ و مک لینگ^۲، ۱۹۷۶)، این موارد بطور کلی تحت عنوان «تئوری نمایندگی»^۳ در حسابداری مدیریت بیان می‌شود. طبق تعریف جنسن و مک لینگ: رابطه نمایندگی قراردادی است که براساس آن صاحب کار یا مالک^۴، نماینده^۵ یا عامل را از جانب خود منصوب نموده و اختیار تصمیم‌گیری را به او تفویض می‌کند (۱۹۷۶: ۳۱۴).

اگرچه این فرض وجود دارد که هر دو طرف در رابطه بالا به دنبال حداکثر کردن منافع خود هستند، ولی ممکن است نماینده همیشه در جهت حداکثر کردن منافع مالک عمل نکند. مالک (سهامدار) می‌تواند کاهش و اختلاف منافع خود را از طریق پرداخت حقوق و مزایای مناسب برای نماینده و قبول هزینه‌های نظارت برای محدود کردن اقدامات و فعالیت‌های نابجای وی، تعدیل کند (نمازی، ۱۳۸۴: ۱۴۹).

وجود تضاد منافع، موجب نگرانی مالکان (سهامداران) گردیده تا جایی که آنها برای اطمینان از تخصیص بهینه منابع خود توسط مدیران، اقدام به بررسی و ارزیابی عملکرد مدیران می‌کنند. به مرور زمان مشخص شده است که برخی از تصمیمات مدیران ممکن است موجب اتلاف منابع شرکت و از بین رفتن ثروت مالکان گردد. از سوی دیگر، مدیران همواره به دنبال این بوده‌اند تا ضمن حداکثر کردن منافع خود، به مالکان این اطمینان را بدهند که تصمیمات اتخاذ شده توسط آنها در جهت منافع مالکان می‌باشد (نمازی، ۱۳۸۴: ۱۵۶).

برخی مواقع شرکت‌ها برای ایجاد انگیزه در مدیران و همچنین کاهش تضاد منافع، با اعطای پاداش یا ارایه سهام، آنها را در مالکیت شرکت سهام می‌کنند و در صورتی که خود مدیران با محدودیت‌هایی مواجه باشند، سهام به نام اعضای خانواده آنها صادر می‌گردد. دولت‌ها نیز با داشتن منابع عظیم مالی

---

^۱ - Jensen
^۲ - Meckling
^۳ - Agency Theory
^۴ - Principal
^۵ - Agent

(مالیات، منابع معدنی و زیرزمینی مثل نفت و گاز، عوارض، جریمه ها و ...)، اقدام به تأسیس شرکت- های دولتی می‌کنند و یا درصدی از مالکیت شرکت‌های دیگر را در اختیار می‌گیرند. شرکت‌ها نیز برای رشد و گسترش و کسب منافع بیشتر در سهام سایر شرکت‌ها سرمایه‌گذاری می‌کنند و در زمره مالکان آن شرکت قرار می‌گیرند. در نتیجه، شرکت‌های تک مالکی اولیه اکنون به حالتی درآمد‌اند که مالکیت آنها در اختیار گروه‌های مختلف می‌باشد. این گروه‌ها معمولاً دارای اهداف، سلیق، رفتار و توانایی‌های متفاوت می‌باشند، و مالکان همواره به دنبال معیاری هستند که با استفاده از آن، عملکرد مدیران را به بهترین نحو ممکن ارزیابی نمایند. از این رو، هزینه‌های نمایندگی جهت ارزیابی و نظارت بر عملکرد مدیران افزایش می‌یابد. در این فصل به بررسی جریان نقد آزاد شرکت‌ها به عنوان عاملی موثر در ایجاد مسائل نمایندگی و همچنین رابطه آن با یکی از عوامل افزایش دهنده هزینه‌های نمایندگی، یعنی حق‌الزحمه حسابرسی پرداخته می‌شود. بدین منظور، در این فصل کلیات تحقیق شامل، بیان مساله، اهداف، اهمیت و ضرورت، فرضیه‌های پژوهش، قلمرو تحقیق و تعاریف واژه‌های کلیدی، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۲- بیان مساله

در این تحقیق، به بررسی تفاوت حق‌الزحمه حسابرسی با توجه به جریان نقد آزاد^۱ پرداخته شده است. پرسش اصلی در این تحقیق این است که، آیا مسائل نمایندگی ناشی از جریان نقد آزاد بالا و فرصت های رشد شرکت، باعث افزایش حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود؟

مسائل نمایندگی شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد بالا و فرصت‌های رشد کم، باعث می‌شود تا حساب‌رسان شرکت‌ها، حق‌الزحمه حسابرسی خود را بالا ببرند و از این طریق بتوانند تلاش مازادشان را جبران کنند. برای مثال، مدیران در شرکت‌هایی که دارای جریان نقد آزاد بالا و رشد پایین هستند،

---

۱. Free Cash Flow

سرمایه‌گذاری‌های غیرمعقولانه انجام می‌دهند. این امر باعث می‌شود تا صورت‌های مالی توسط مدیران دست‌کاری شود. در نتیجه، کشف این دستکاری‌ها به زمان و تلاش بیشتری نیاز دارد و باعث می‌شود تا حق‌الزحمه حسابرسی بیشتر شود. این موضوع در مورد شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد بالا و فرصت‌های رشد بالا نیز مصداق دارد؛ یعنی حق‌الزحمه حسابرسی برای شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد بالا و فرصت‌های رشد بالا، انتظار می‌رود بیشتر باشد. بر عکس، شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد پایین و با پتانسیل رشد بالا که هر چند وقت یکبار اقدام به صدور سهام برای افزایش وجه نقد شرکت جهت سرمایه‌گذاری با ارزش می‌نمایند و شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد بالا و ابعاد رشد بالا که در زمینه داخلی قابلیت رشد دارند، کمتر جذب بازار سرمایه می‌شوند و نیاز کمتری به حسابرسی دارند و به همین دلیل حق‌الزحمه حسابرسی می‌بایست کمتر باشد (Myers and Majluf, ۱۹۸۴). علاوه بر این، شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد بالا و ابعاد پیشرفت بالا، به داشتن بدهی کمتر گرایش دارند و از این طریق نظارت بر بدهی کاهش می‌یابد. این امر، موجب می‌شود تا حساب‌برسان بیشتر درگیر این موضوع شوند و به تبع آن حق‌الزحمه حسابرسی افزایش یابد (Myers, ۱۹۷۷; Barclay and Smith, ۱۹۹۵).

از این رو، پرسش اصلی در این تحقیق این‌گونه مطرح می‌شود که، آیا ارتباط معناداری بین مسائل

نمایندگی ناشی از جریان نقدی آزاد شرکت‌ها و حق‌الزحمه حسابرسی وجود دارد؟

۱-۳- اهداف تحقیق

سهامداران خواستار این هستند که مدیران ارزش شرکت را بالا ببرند و به حداکثر برسانند. اما همان‌گونه که در بیان مساله توضیح داده شد، امکان دارد مدیران چرخ‌های شرکت را به نفع خود به حرکت

در آورند. این امر باعث می‌شود تا مسائلی تحت عنوان مسائل نمایندگی به وجود آید و به دنبال آن هزینه‌های نمایندگی افزایش یابد. یکی از عواملی که منجر به ایجاد مسائل نمایندگی می‌شود، جریان نقد آزاد شرکت‌ها است. یعنی مدیران در این شرکت‌ها از جریان نقد مازاد شرکت در راستای اهداف شخصی خود استفاده می‌کنند و این امر با هدف اصلی شرکت که حداکثر سازی ارزش شرکت است در تضاد می‌باشد. از طرفی دیگر حق‌الزحمه حسابرسی یکی از عوامل مهم در هزینه‌های نمایندگی است و در شرکت‌هایی که مسائل نمایندگی بیشتر باشد، افزایش می‌یابد.

هدف این تحقیق، پاسخ به این سوال است که آیا ارتباط معناداری بین مسائل نمایندگی (ناشی از جریان نقد آزاد) و حق‌الزحمه حسابرسی وجود دارد. در واقع، این تحقیق به دنبال این موضوع است که آیا جریان نقد آزاد شرکت‌ها عاملی موثر در انجام سرمایه‌گذاری‌های نامطلوب و در نتیجه ایجاد مسائل نمایندگی است. همچنین، در این تحقیق بررسی می‌شود که آیا شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد دارای هزینه‌های حسابرسی بیشتری هستند. در نهایت، این تحقیق می‌تواند موجب آگاهی سهامداران و شرکت‌ها نسبت به عوامل موثر بر هزینه حسابرسی شود.

۱-۴- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

یکی از عوامل موثر بر رشد شرکت‌ها، سرمایه‌گذاری بهینه است و سرمایه‌گذاران، علاقه‌مندند که نتایج سرمایه‌گذاری‌های خود را بدانند و بازده آن را با سایر سرمایه‌گذاری‌ها، مورد مقایسه قرار دهند. اما مسائل نمایندگی موجب شده تا سرمایه‌گذاران نتوانند به درستی نسبت به انتخاب پروژه‌های سرمایه‌گذاری تصمیم‌گیری کنند. از طرفی دیگر، سهامداران نیز به دنبال افزایش ارزش شرکت می‌باشند و از مدیران انتظار دارند تا در پروژه‌هایی سرمایه‌گذاری کنند که به نفع شرکت باشد. مدیران نیز به منظور رفع اتهام و بنا بر وظیفه‌مباشرتی خود، نیاز به تایید شخص ثالث (حسابرس) نسبت به عملکردشان دارند. از این رو، بررسی میزان سرمایه‌گذاری مطلوب مدیر با استفاده از جریان نقد آزاد

شرکت و میزان نظارت بر عملکرد مدیر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بدین منظور، ضروری است تا تحقیقی در راستای افزایش آگاهی سهامداران، سرمایه‌گذاران، مدیران و سایر ذینفعان و استفاده-کنندگان صورت‌های مالی از میزان به‌کارگیری جریان نقد آزاد شرکت‌ها در فرصت‌های مطلوب سرمایه‌گذاری و به تبع آن میزان هزینه‌های حسابرسی، صورت گیرد.

۱-۵- فرضیه‌های تحقیق و مبانی نظری فرضیه‌ها

بیان مسئله به صورت کلی، پژوهش را هدایت می‌کند؛ ولی تمام اطلاعات مربوط و مورد نیاز را در بر نمی‌گیرد. از سوی دیگر، اگر کلیه اطلاعات پژوهش را در مسئله مطرح کنیم، مسئله پرحجم می‌شود؛ به‌گونه‌ای که تدبیر و هدایت آن میسر نخواهد شد. بنابراین، مسئله هرگز به صورت علمی حل نخواهد شد، مگر اینکه به فرضیه یا فرضیه‌هایی تبدیل شود. از این رو، می‌توان ادعا کرد که فرضیه یک ابزار نیرومند و بااهمیت در پژوهش علمی است که محقق به کمک آن به جستجوی تبیین مورد نظر می‌پردازد (دلاور، ۱۳۸۳: ۸۷ و ۸۹). در این تحقیق نیز با در نظر گرفتن مبانی نظری و سوالات اصلی تحقیق که بر پایه مطالعات انجام شده و یافته‌های مطالعات قبلی تدوین شده؛ اقدام لازم برای تدوین فرضیه پژوهشی به عمل آمده است.

در این تحقیق پیش‌بینی می‌شود که شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد بالا، حق‌الزحمه حسابرسی بیشتری دارند. از جمله دلایل این امر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد (مبانی نظری فرضیه‌های تحقیق و این فرضیه‌ها به تفکیک هر فرضیه به صورت زیر ارائه می‌شود):

دلیل اول، این شرکت‌ها می‌توانند در فرصت‌های داخلی سرمایه‌گذاری کنند و کمتر در معرض رسیدگی دقیق بازار سرمایه قرار گیرند، که این امر ممکن است نیاز به انجام حسابرسی بیشتری باشد.

فرضیه اول:

حق الزحمه حسابرسی شرکتهایی با جریان نقد آزاد بالا، بیشتر از حق الزحمه حسابرسی شرکت-هایی با جریان نقد آزاد پایین است.

دلیل دوم، این شرکتهای زمانی که از داراییهای نامشهود و از فرصتهای رشد بالایی برخوردار باشند، به طور بالقوه ریسک و تلاش حسابرسی را افزایش می‌دهد و انجام حسابرسی را نیز مشکل‌تر می‌سازد.

فرضیه دوم:

حق الزحمه حسابرسی شرکتهایی با فرصت رشد بالا، بیشتر از حق الزحمه حسابرسی شرکتهایی با فرصت رشد پایین است.

دلیل سوم، در شرکتهایی که از رشد بالا و سطوح بدهی کمتری برخوردارند، وظایف نظارتی بیشتری برای حسابرسان بوجود می‌آید.

فرضیه سوم:

حق الزحمه حسابرسی شرکتهایی با جریان نقد آزاد بالا و سطوح کمتر بدهی، بیشتر از حق الزحمه حسابرسی شرکت‌هایی با جریان نقد آزاد بالا و سطوح بیشتر بدهی است.

دلیل چهارم، سود تقسیمی یک فاکتور خروج وجه نقد می‌باشد، که در آن صورت وجوه در دسترس مدیران کاهش می‌یابد و از سرمایه‌گذاری غیر معمول جلوگیری می‌کند و "طبعاً" باعث افزایش هزینه‌های نمایندگی نمی‌شود، با افزایش سود تقسیمی هزینه نمایندگی جریان نقد آزاد کاهش می‌یابد و حق الزحمه حسابرسی کاهش می‌یابد.

فرضیه چهارم:

حق الزحمه حسابرسی شرکتهایی با جریان نقد آزاد بالا و سود تقسیمی کمتر، بیشتر از حق الزحمه حسابرسی شرکتهایی با جریان نقد آزاد بالا و سود تقسیمی بیشتر است.

دلیل پنجم: شرکتهای با جریان نقد آزاد بالا و ریسک بالا نسبت به شرکتهای با جریان نقد آزاد بالا و ریسک کمتر احتمال استفاده خردمندان تری از جریان نقد آزاد را ندارند و دارائی نقدی بیشتری را نسبت به دیگر شرکتهای استفاده می کنند (Griffin, Lont and sun, ۲۰۰۹). موارد نمایندگی در شرکتهایی که معمولاً بزرگتر هستند و وظائف حسابرسان و نظارت بدهی به طور روشن در ورای حسابرسی صورتهای مالی گسترش می یابد، مهم تر است. حق الزحمه حسابرسی برای شرکتهای با جریان نقد آزاد بالا، اگر مدیران برای سرمایه گذاری جریان نقد آزاد به طور غیر معقول و سرپوش گذاشتن بر برخی رفتارها صورتهای مالی را دست کاری می کنند، بالا خواهد بود (Myers and Majluf, ۱۹۸۴).

فرضیه پنجم:

حق الزحمه حسابرسی شرکتهایی با جریان نقد آزاد بالا و ریسک ورشکستگی بالا، بیشتر از حق الزحمه شرکتهایی با جریان نقد آزاد بالا و ریسک ورشکستگی پایین است.
ما شرکتهای را بر حسب ریسک ورشکستگی چارک بندی کردیم.

۱-۶- قلمرو تحقیق

۱-۶-۱- قلمرو موضوعی

در این تحقیق به بررسی رابطه بین حق الزحمه حسابرسی و جریان نقد آزاد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته می‌شود.

۱-۶-۲- قلمرو زمانی

با توجه به لزوم استفاده از اطلاعات مالی مبتنی بر استانداردهای حسابداری واحد تجاری و زمان انجام پژوهش حاضر (نیمه دوم سال ۱۳۹۰)؛ و همچنین با توجه به قابلیت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز و به منظور کاهش آثار ناشی از کیفیت اطلاعات حسابداری مورد استفاده و اثرات ناشی از تفاوت در روش‌های حسابداری، اندازه‌گیری و شناسایی رویدادهای مالی؛ و با توجه به تعریف عملیاتی ارائه شده از متغیرهای تحقیق، دوره زمانی تحقیق حاضر یک دوره ۷ ساله، از ابتدای سال ۱۳۸۳ تا پایان سال ۱۳۸۹، در نظر گرفته شده است.

۱-۶-۳- قلمرو مکانی

قلمرو مکانی این تحقیق سازمان بورس اوراق بهادار تهران است. جامعه آماری این تحقیق شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار تهران است و نمونه‌های مورد بررسی نیز از بین این شرکت‌ها انتخاب شده‌اند.

۱-۷- تعریف واژه‌ها و اصطلاحات

۱-۷-۱- حق الزحمه حسابرسی

حق الزحمه حسابرسی، حق الزحمه‌ای است که در گزارش‌های مالی افشا می‌شود و مرتبط با صورت-های مالی سال مالی قبل است (Hanlon, Krishnan and Mills, ۲۰۰۹, p. ۱۶). مبنای تعیین حق الزحمه حسابرسی، مدت کارکرد حسابرسان مأمور انجام کار است که متناسب با پیشرفت کار صورت‌حساب می‌شود. نرخ حق الزحمه ساعتی هر یک از حسابرسان بر حسب تجربه و مهارت و در نتیجه میزان مسئولیتی که به عهده دارند، متفاوت است. طبق بررسی‌های به عمل آمده، حق الزحمه

حسابرسی، شامل حق الزحمه ساعات کار مستقیم (از قبیل هزینه‌های فوق‌العاده ماموریت خارج از مرکز و ایاب و ذهاب)، سایر هزینه‌های مستقیم و سربار قابل تخصیص، در مجموع به میزان ...ریال برآورد می‌شود (اعتمادی، ۱۳۸۷، ص ۲).

۱-۲-۲- جریان نقد آزاد

جریان نقد آزاد، معیاری برای اندازه‌گیری عملکرد شرکت‌ها است و وجه نقدی را نشان می‌دهد که شرکت پس از انجام مخارج لازم برای نگهداری یا توسعه دارایی‌ها، در اختیار دارد. جریان نقد آزاد از این حیث دارای اهمیت است که به شرکت اجازه می‌دهد تا فرصت‌هایی را جستجو کند که ارزش سهامدار را افزایش می‌دهد. بدون در اختیار داشتن وجه نقد، توسعه محصولات جدید، انجام تحصیل-های تجاری، پرداخت سودهای نقدی به سهامداران و کاهش بدهی‌ها امکانپذیر نمی‌باشد.

۱-۲-۳- فرصت‌های رشد

فرصت‌های رشد می‌تواند علامتی مثبت در ارتباط با عملکرد آتی شرکت ایجاد کند و اینگونه مطرح می‌گردد که سرمایه‌گذاران نهادی ترجیح می‌دهند در شرکت‌های با فرصت‌های رشد بالاتر نسبت به شرکت‌های با فرصت رشد کمتر سرمایه‌گذاری نمایند. شرکت‌های با فرصت‌های رشد بالا، منافع سرمایه‌زیادی را برای سرمایه‌گذاران نهادی به ارمغان می‌آورند و این به این خاطر است که سرمایه‌گذاران نهادی به عنوان پرداخت‌کنندگان مالیات ترجیح می‌دهند که به منظور کاهش در پرداخت‌های مالیات و اجتناب از مالیات‌دهی مضاعف، در سهام‌های سودآور سرمایه‌گذاری نمایند (Al-Najjar, ۲۰۰۹, p. ۱۸۲).